

Trzy pokolenia polskiej transformacji. Analiza przemian społecznych w perspektywie kohortowej

STRESZCZENIE POPULARNONAUKOWE

Celem projektu jest analiza podstawowych mechanizmów wiążących upływ czasu ze zmianą społeczną, w tym przypadku chodzi o ujęcie procesu polskiej transformacji w perspektywie dokonujących się zmian pokoleniowych. Wielu badaczy przyjmuje, że to właśnie pokolenie jest właściwym nośnikiem głębokiej przemiany społeczno-instytucjonalnej (Eisenstadt [1956] 2009, Bengtson, Furlong, Laufer [1974] 1983), więc przyjrzenie się istotnym różnicom pomiędzy osobami urodzonymi w różnych okresach historycznych, a więc także wychowującymi się i wchodzącymi w dorosłość w innym kontekście społeczno-ekonomicznym, jest ważnym elementem socjologicznej diagnozy tych przemian. Wiele jest oczywiście publicystycznych spekulacji na temat różnic generacyjnych we współczesnej Polsce, stosowane są chwytliwe określenia w rodzaju „pokolenie 84”, „pokolenie Y”, „pokolenie JP2”, jednak bazują one na obiegowym poczuciu dystynktywności, a nie na precyzyjnym określeniu realnej substancji tych różnic.

Z czysto naukowego punktu widzenia problem przedstawia się jako intrygujący przede wszystkim ze względu na tzw. *APC conondrum*, czyli trudność z rozdzieleniem efektów dotyczących wieku, okresu dorastania i czasu badania (Riley 1973, Glenn [1977] 2005, Rodgers 1982). Korzystając ze standardowych danych sondażowych możemy zaobserwować różnice mentalne np. między trzydziesto- i pięćdziesięciolatkami. Kontrasty mogą wynikać z tego, że osoby te różnią się rolami społecznymi wynikającymi z momentu w cyklu życia, w którym się akurat znaleźli, ale może ich różnić również to, że okres w którym dorastali był zdominowany przez określone wartości czy kwestie społeczne – tych efektów nie potrafilibyśmy od siebie odseparować. Jeśli z kolei śledzilibyśmy dokładnie te same osoby przez całe ich życie, również nie wiedzielibyśmy, czy zmiana postaw wynika ze starzenia się, czy ze zmian w kontekście społeczno-kulturowym. Dopiero odpowiedni schemat badawczy, jakim jest badanie kohortowe, pozwala na precyzyjną diagnozę sytuacji, lecz badań takich jest stosunkowo niewiele.

Walorem praktycznym projektu jest przede wszystkim to, że proponuje on wykorzystanie istniejących już źródeł danych o konkretnych pokoleniach i dokonanie – relatywnie niewielkim kosztem – uzupełnienia ich o dane umożliwiające precyzyjną komparatystykę. Wniosek dotyczy konkretnie przeprowadzenia sondażu na reprezentatywnej próbie przedstawicieli roczników 1987-89, a także realizacji mniejszego modułu tematycznego z przedstawicielami kohort: 1956-58 i 1970-72. Razem z wynikami przeprowadzonych uprzednio badań socjologicznych („Struktura i ruchliwość społeczna” 1987/8 – zrealizowane w IFiS PAN oraz „Pokolenie historycznej nadziei i codziennej niepewności” 2000/1 – zrealizowane w ISP PAN), pozwolą one na rzetelne i systematyczne międzygeneracyjne analizy porównawcze oraz ścisłą analityczną specyfikację efektów okresu, wieku i pokolenia.

Wybór tych trzech kategorii wiekowych pozwala równocześnie na opisanie zmian społecznych, które zaszły w ostatnich dekadach, jako swego rodzaju „sagi” trzech pokoleń transformacji, reprezentowanych przez (a) urodzonych w późnych latach 50-ych, którzy w dorosłe życie weszli w okresie kryzysu lat 70-ych i dla których formatywne były doświadczenia ówczesnego kryzysu gospodarczego, Solidarności i stanu wojennego, (b) urodzonych na początku lat 70-ych, którzy w dorosłe życie weszli wraz z przemianami ustrojowymi końca lat 80-ych i początku 90-ych, i (c) „pokolenia otwartych granic” (lub inaczej: „pokolenia Unii Europejskiej”) czyli osób urodzonych pod koniec lat 80., których całe dorosłe życie przypadło na okres obecności Polski w Unii Europejskiej. Można spodziewać się, że pomiędzy trzema interesującymi nas kohortami występują istotne (statystycznie i merytorycznie) różnice, zarówno w zakresie przebiegu karier, jak i orientacji mentalnych oraz że różnice te na poziomie indywidualnym powiązane są wzajemnie, a na poziomie kohortowym z instytucjonalnymi komponentami przemian, jakie zachodziły w Polsce od lat 70. „Pokolenie otwartych granic” odpowiada pierwszej generacji, której świadoma socjalizacja przebiegała całkowicie poza kontekstem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Znaczenie dla podmiotowości i orientacji psychologicznych jej członków miały zwłaszcza odmienne możliwości i wyzwania, jakie postawiła przed nimi sytuacja Polski na początku XXI wieku.